

PRAZNOVSZKY MIHÁLY

Egy kultikus irodalmi emlékjelet létrehozása

Mikszáth emléktábla Rogaška Slatinán (Rohicsen)

Emléktáblák a Kárpát-medencében

Az irodalmi kultusz szokásrendjébe soroljuk a szobrok, emléktáblák, síremlékek stb. állítását, amelyek egy adott alkotó topográfiai kötődését jelzik, mutatják az utókor-nak, s amelyek kiváló alkalmat adnak a kultikus beállítódás megéléséhez, illetve a szokásrend másik elemének gyakorlásához, az ünnepléshez.

Mikszáth Kálmán jelenkori kultikus ünneplésének leggyakoribb és leghatásosabb tisztelő közönsége a Mikszáth Kálmán Társaság. Az 1993 óta működő, tagjainak végzettségét, érdeklődését tekintve sokirányú társaság szisztematikusan járja körül a Kárpát-medencét, hogy az író személyes tartózkodásának helyszíneit felkutassa és meglátogassa. Közvetlen köze volt, akár kezdeményezőként, akár szervezőként vagy éppen társrendezőként az alábbi emléktáblák állításához. Mikszáth fogarasi képviselő volt, ezért az emléktáblát Fogarason állították fel az 1997-es nagy évforduló évben. (Ekkor egy szobor is került Illyefalvára, képviselősege első helyszínére.) Gleichbergben (Ausztria) 10 esztendeig gyógyította magát, ott is van egy emléktáblája. De lett emléktábla Szegeden, Budapesten az Erzsébet szállóban, Gyopárosfürdőn, a fürdőtoronyon. Valamint 2010-ben Máramaros vármegyében, 1910-ben tervezett képviselőségének helyszínén, Rahón (Ukrajna) avattak emléktáblát. És elhelyeztünk egyet 2000-ben Rohicsen is, de tejesen „illegálisan”.

Ezek között a helyszínek között – s persze azok között is, ahová még nem került irodalmi emlékjelet – kimondottan hangsúlyosan szerepelnek a fürdőhelyek. Nem mintha Mikszáth mindig is beteges, gyógyhelyekre járó író lett volna, de olykor ide szólította az újságírói kötelessége is. Ráadásul ezek a helyek kitűnő témabővítést jelentettek számára, erről tanúskodik számos elbeszélése vagy a Katánghy Menyhért-történet, lévén „Menyus” is fürdőorvos. Mikszáth járt Herkulesfürdőn, Gyopárosfürdőn, a nógrádi kis Sósár fürdőn, Gleichbergben, Rohicsen, Balatonfüreden, többször Cirkvenicán stb. stb.

Rohics, ma Rogaška Slatina

Végigsétálva Rogaška Slatinán megértettük, miért töltött itt tíz nyarat Mikszáth Kálmán 1900–1910 között. Mert otthon érezte magát, ez a táj pontosan olyan, mint a szülőföldje, fent a történelmi Magyarországon, északon, a hegyek között, Nógrád megyében. Ott született 1847-ben, onnan hozta önmagában mindörökre megtartott világát, embereit, történeteit. A táj, a nép, a mese, a babona, az igazságtézés és a szegények iránti mérhetetlen szeretet jellemzik első novelláit, amelyekben falujának emberei lesznek a hősök. Nem is lehet másmilyen egy író, ha ilyen tájban születik és

él, mint Szklabonya, és Rogaška Slatinán átélhette a táj láttán benne megidéződött szülőföldi érzelmeket.

Rohics (ez a közismert neve Mikszáth korában, németül Rohitsch-Sauerbrunn) ugyanúgy a római birodalomra vezeti vissza első emlékeit, mint a környék. Nyugat-Pannónia minden települése. A kiépítetlen, de gazdag magnézium tartalmú savanyúvízéről ismert kis települést a hagyományok szerint többek között maga a horvát bán, Zrínyi Péter is felkereste a gyógyvíz miatt. 1685-ből már ismert az első nyomtatásban kiadott gyógyászati könyvecske, de fejlődése lassú volt. Csak a 19. század elejétől indul meg a változás, gróf Ferdinand Attems kezdeményezésére, ösztönzésére. Ettől kezdve már egyike lesz a Monarchia kedvelt fürdőhelyeinek, valamit az innen szállított ásványvíz tette igazán nevezetessé. Mindez felgyorsul 1904-től, amikor megindul a vasúti közlekedés is. Erre az időre már kiépültek a jelenleg is látható nagy villák valamint az egész várost uraló hatalmas kúrszalon az előtte lévő gyönyörű parkkal, sétautakkal, forrásokkal. Annak idején megfordult itt Vajda János, levelei és versei maradtak ránk itteni életéről, valamint Gárdonyi Géza, akinek kis versciklusa is keletkezett itt. Ma is kedvelt fürdőhely és gyógyhely, egy jelentős üvegyárral, ami talán Mikszáthnak is eszébe jutathatta a nógrádi kis üveghutákat, amelyek a műveiben is szerepelnek.

Mikszáth Rohics

Mikszáth idősebb kori betegsége elsősorban légúti volt, sokat köhögött, hamar megfázott, gyenge volt a tüdeje, talán asztmás is volt. Tíz évig járt Gleichenbergbe, erre az ausztriai fürdőhelyre. Mondhatjuk, fürdőorvos-függő volt, hiszen az itt gyógyító Závory Sándor nyugdíjba ment, s így már Mikszáth sem jött ide többet.

Nem tudni kinek a tanácsára, talán háziorvosaiéra, választotta Rohicsot, amely hasonló klímával és gyógyító eljárással rendelkezett. Itt is talált egy nagyszerű fürdőorvost, Gámán Béla személyében, aki körülbelül tíz évig kezelte itt nyaranta, több hétig.

Mikszáthnak ez az időszak a nincs feldolgozva pontosan, korábbi írásainkban, amikor a fürdőkúráiról szoltunk, magunk sem jártunk ennek utána alaposabban. De amit tudunk, az fontos, még ha töredékesen is.

Így például 1904-ben egy levelet ír kiadójának vagy a főszerkesztőjének, Nagy Miklósnak a Vasárnapi Újságba. Ebben egy cikkét küldi el, ami valószínűleg itt íródott. Ez az *István szoba*, asztaltárságának története. Ekkor augusztus–szeptemberben tartózkodott a fürdőhelyen, talán négy hét időtartamban.

De még ennél is fontosabb felesége feljegyzése, aki szerint Mikszáth már ekkor és itt, Rohicson, a megírandó Jókai életrajzzal foglalkozott. Szorgalmasan rendezte, jegyzetelte a készülő regény tartalmát, adatait. Mikszáth rossz beteg volt. Rohicson sem változtatott ifjúkori alapvelvén: „csak semmi mozgás” Üldögelni, szivarozni, nagyokat hallgatni, ez az igazi fürdőkúra – vallotta, és persze tette is. „Sétálni nem szeretett, bármennyire zaklatták emiatt az orvosok, e tekintetben nem fogadott szót.” – írja a felesége. Most viszont hajlandó volt barátjával, Keszler Józseffel nemhogy sétálni, de képes volt „fölmenni a legmagasabb hegyi utakra, hogy

itt Jókairól háborítatlanul beszélgethettek.” Több hétig pihent még, s az utazását is elhalasztotta, de megvárta Beöthy Zsoltot is, hogy vele ugyancsak Jókairól tárgyaljanak, lévén Beöthy szintén komáromi születésű. Hazatérve aztán Mikszáth nekifogott a regénynek, tehát nyugodtan írhatjuk, ez volt a Jókai életrajz megszületésének színhelye, s ez nem kis kultusz-tény.

Ráadásul, leveléből tudjuk – 1907. július 4., – hogy itt kapta meg azt a támadó cikket, amelyet egy bizonyos Kiss Imre a Jókai-életrajza ellen írt, s jelentette meg az Egyetemes Philológiai Közlönyben. Durva és éles kritika, nem kevés plágiumváddal megtévezve. Mikszáthnak ezzel sok baja lett, nem valószínű, hogy rohicsi tartózkodása ezen a nyáron gondtalanra sikerült volna. Maga a történet ott olvasható a kritikai kiadásban megjelent Jókai kötet jegyzeteiben. A levél rendkívül izgalmas dokumentum Mikszáth viszonyáról az irodalomhoz, az író társadalmi helyzetének megítéléséről, írói módszerét illetően stb. Maga az író aztán ezt a levelet nyilvánossá is tette a Nap című lapban, mégha nem is teljes terjedelmében. Valóban keserű hangú, rosszkedvű írás, így fejeződik be: „A nagy járványról van itt szó. Hogy miután már apródonként agyon ütögettük a politikusainkat, hát üssük agyon az írókat is. Minek nekünk. Ne legyenek azok se. Hát már én sem vagyok.” Egészen biztos, hogy a rohicsi kedélyes beszélgetéseknek ezután hamar vége szakadt.

1909-ben, szintén a felesége írja le, egy hónapot töltöttek Rohicson, valószínűleg júliusban. Gámán Béla akármennyire noszogatta, nem volt hajlandó semmilyen szénsavas kúrára, pedig nagyon ráfért volna. Főleg úgy, hogy előtte állt az írói jubileum, s a törekeny egészségű író igencsak megviselte már ekkor a sok program, a készülődés. Ám, ennek ellenére, ekkor sem hallgatott fürdőorvosa, Gámán Béla szavára: „– Ugyan mit akarnak velem? – mondogatta. – húszéves koromban sem éreztem magam ilyen jól, hagyjanak békében.”

Erről az időről is maradtak fenn levelei. Így például éppen az irodalmi jubileum elvi kérdéseiről ír egy levelet (július 14. után) az egyik szervezőnek, Rudnayné Veres Szilárdának. Ebben írja, hogy három hétig marad Rohicson. Ez a levél csak töredék, az eredeti elveszett, a részletet Rudnayné adta ki könyvében, 1922-ben. Nemcsak a jubileumról szól, hanem Mikszáth erkölcsi alapállásáról is, ami az író társadalmi helyzetét és elismertségét jelenti. S egy apró adalék: Rohicson is felkeresték az újságírók, valószínűleg a nagy országos készülődésről faggatva őt.

A július 18-án ugyancsak itt keltezett levelében, amelyet Benczúr Gyulánának írt, szerepel a számunkra leghíresebb rohicsi esemény. Azt írja, hogy pocsék az idő, esik az eső, már egy hete: „itt ülök egy bolond nagy tölgyfa alatt, melyen a stájerok udvariasságából a »Mikszáth-Eiche« táblácska fityeg”. Vagyis a helybeliek annyira örültek, hogy a híres író Mikszáth visszajáró vendég Rohicson, hogy kedvenc tölgyfáját ezzel a táblával jelölték meg. Valóban volt ilyen fa s tábla, fotográfia is van róla, de annyira rossz a kópia, hogy nem lehet beazonosítani a pontos helyét. Mindenesetre ez az első Mikszáth-emléktábla, amiről tudunk, azaz a Mikszáth-kultusz első Mikszáth-táblája, ráadásul Rohicson!

Kedves kiegészítés, hogy 1905-ben ír egy levelet barátjának, Gajári Ödönnek. Ebben említi fürdőorvosát Gámán Bélát s egy rohicsi történetet. Ez a legszebb,

hiszen ebben írói sikereinek titkáról vall. Közismert lesz a történet, később meg is írja: a rohicsi fürdőben volt egy magyar szakácsné-beteg, akinek Mikszáth odaadta egy művét olvasásra, mondhatjuk tán a *Szent Péter esernyőjét*. Azt írja ugyan, hogy egy bőrrönd könyvvél érkezett ide (ez még valószínűleg az elmúlt esztendőre értendő), s hozzáteszi: „Éppen egy új munkám jelent meg, azt adtam oda neki.” Mivel Mikszáth itt történetet mond el, semmilyen feltevésünk nincs, melyik lehet ez a könyv, mi csak szeretnénk hinni, hogy az említett *Szent Péter esernyője* lenne, mert erre illik leginkább a mese.

A szakácsnő beleolvast itt-ott, és gyanakodva néz fel az íróra. Aztán megszólal: „A tekintetes úr csúfot tészen velem – mondja kedveskedő, de mégis szemrehányó fejszóválással, vidám derűvel az arcán, jelezve, hogy értője a jó tréfának. – Hogy-hogy? – kérdeztem meglepetve? – Ugyan menjen! Hisz ilyet én is tudok írni!” Ez volt a legnagyobb irodalmi sikere, írja Mikszáth, felért mindenféle kitüntetéssel.

Az emléktábla állítás története

Mindezek alapján indult meg a szervezés. Az első levélváltás még Lendvára történt, ahol az akkor megválasztott Göncz László, a szlovén parlament magyar nemzetiségi képviselője első szóra támogatta az ügyet. Lévén ő maga is irodalmár, történész, érték-mentő személyiség. Átala léptünk kapcsolatba a lendvai magyarokkal, Kepe Lilivel, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet vezetőjével.

A korábban említett tölgyfa-jelölés adta az ötletet, hogy miként Gleichenbergben, itt is a fűbe, a parkba tegyünk egy Mikszáth táblát. Az ott egy nagy méretű, ferdén elhelyezett kőlap, rajta egy bronz Mikszáth portré s a táblán két nyelven a szöveg. Valahol a kúrszalom bejáratánál van.

De ez csak egy elképzelés, a lehetőségeket a helyszínen kell majd eldönteni. Göncz László hamar összehozta szervezőket. Az ő szavára azonnal elfogadta az ötletet dr. Szent-Iványi István úr, a Magyar Köztársaság szlovéniai nagykövete. Kijelölte szervező munkatársát, Molnár G. Biborka konzult is. A javaslatunk az volt, hogy a hagyományoknak megfelelően és a 2000-es táblaelhelyezésnek emlékéül újra keressünk egy nagy tölgyfát, s oda helyezzük el az emléktáblát. Másik ötletünk a gleichenbergi emléktábla elhelyezését kívánt másolni: valahová a kúrszalom elé (akkor még nem ismertük a kisvárost) helyezhetünk el egy márványtáblát, rajta egy Mikszáth-bronz portréval. Mindez azonban csak jóindulatú tervezgetés volt, még azt sem tudtuk, mit szólnak ehhez Rogaška Slatina vezetői, akarják-e egyáltalán a tábla elhelyezését. (Hogy gondjaink ezzel nem lesznek, abban nem voltak kétségeink! Ez nem olyan ország!)

Így utaztunk el május 11-én Rogaška Slatinára, ahol a Mikszáth társaságot két fő képviselte, jelen volt a magyar nagykövete, aki fontosnak tartotta, hogy már ezen az első egyeztetésen személyével képviselje, hogy ez az ügy jelentős Magyarország számára is. Természetesen ott volt Kepe Lili igazgató asszony Lendváról. A megbeszélések a városházán kezdődtek (nem messze attól a vasútállomástól, ahol Mikszáth mindig leszállt a vonatról). A város vezetőit a nagykövetség már értesítette s

így Branko Kidrič polgármester és vezető társai mindent tudtak. Sőt, a polgármester emlékezett arra a 2000-es illegális táblára is, amely persze azóta már régen eltűnt valahol. Álláspontjuk egyértelmű: örülnek a táblának, s majd térjünk rá a részletek megbeszélésére. A városban tett séta után egy időpontig türelmet kértek: akkor ősszel lesznek a helyhatósági választások, s azokban a napokban lehet az avatást megrendezni.

Szóba került a tábla, elhangzott az ötlet a parkban, a fűben elhelyezendő megoldásról, az avatás programjáról, a költségek megosztásáról stb. Ahogyan írják, a felek meglegedetten távoztak. A hangulaton az sem rontott, hogy a hónapok multával semmi nem történt. Időnként egy kis türelemre intó levélváltás zajlott, ismertetve, hogy abban a mediterrán országban is a nyugalom igen nagy emberi érték.

Míg nem 2011 tavaszán felszállt a fehér füst. A város vezetése, a műemlékvédők eldöntötték, hogy a központban lévő Pegazus szobor körül, a térbe süllyesztve egy olyan emlékjel-parkot állítanak, ahol azoknak lesznek az emléktáblái, akik a városhoz valamilyen módon kötődtek. Így az első táblát Mikszáth Kálmán kapja. Valószínűleg a komplex ráhatásunk alapján döntöttek így, mert nem valószínű, hogy az egyetlen szlovén nyelvre fordított Mikszáth művet sokan olvasták volna. Ez a *Különös házasság*, szlovénul: *Nenavadna poroka*. Muraszombaton jelent meg 1968-ban, fordította: Drago Grah.

A magyar nagykövetség kitűnően dolgozott, előterjesztésükre a magyar állam megszavazta a tábla előállításához szükséges összeget. Hosszas egyeztetés után fogalmazódott meg a magyar és szlovén szöveg. A tábla elkészíttetését Kepe Lili vállalta, aki a lendvai múzeum igazgatóját, Gerics Ferencet kérte fel a vésés munkájára, lévén, hogy szobrászművész. A Mikszáth társaságra így egy szolid létszámú delegáció kijelölése és a műsor összeállítása várt. Meg a folyamatos egyeztetés ügye is.

A kitűzött dátum április 19. Ennek is megvolt a magyarázata: a magyar nagykövetség Bogányi Gergely Kossuth-díjas zongoraművészt szerezte meg egy ljubljainai Liszt koncertre. Majd rávette a művészt, hogy afféle emlékkoncertet adjon Rogaška Slatinán is, mivel 1846-ban Liszt ott is koncertezett. A dátumok tehát összeadódtak, s mindenki végezte a maga munkáját.

Az avatásra tehát április 19-én került sor a Pegazus szobor mellett. Ha nem is nagy létszámú tömeg jelenlétében (a tömeg kifejezés is túlzás) zajlottak le az események. A Mikszáth társaság nem tudott autóbuszos közönséget szervezni a nagy távolság és a nagy költségek miatt, akik jelen voltak is, saját költségükön utaztak. Elhangzottak a protokoll beszédek: a város polgármestere, a magyar nagykövet, a szlovén parlament magyar képviselője után a Mikszáth társaság örökös elnöke beszélt. Valamennyien ugyanazt s jelenleg a legfontosabb gondolatot emelték ki az avatás jelentőségéből, amelyre a Mikszáth-elnök is utalt és egyértelműen aktuális volt: „S az avatásra éppen akkor kerül sor, amikor e két ország egy közös európai lét és gondolat jegyében szervezi életét. Éppen akkor, amikor felismerte mindkét ország, hogy az európaiság nem más, mint saját nemzeti értékeinknek a megtartása és beépítése a közös európai örökségbe. Hogy keresni kell azokat a szálakat, amelyek összekötnek, amelyek révén mindannyian többek lehetünk.

Éppen akkor avatjuk ezt az érdekes emlékjelet, ide a földre, amelyből mindannyian vétettünk, s amelybe visszakerülünk, amikor Magyarország európai uniós soros elnök-országként is jelzi: meghatározó része kíván lenni az európai nemzetek közösségének.”

Utóbbi egy bronz Mikszáth plakettet is adományozott a városnak. Szlovén részről két fiatal adott zenés műsort, magyar részről pedig a balassagyarmatiak voltak jelen Mikszáth városából, akik népdalénekest hoztak magukkal s egy diáklányt, aki Mikszáth Rohicsón kelt levelét olvasta fel. A program végig kétnyelvű volt, a leleplezést a két legmagasabb rangú politikus végezte el.

Ezt követte a rövidre tervezett koncert a nagyszálló kristálytermében. De amint várni lehetett, a siker olyan óriási volt, hogy Bogányi Gergely a ráadásokkal együtt több, mint egy órát játszott. Mintha ő is megérintette volna a monarchiabeli idők kisvárosi, fürdővárosi hangulata.

A Mikszáth emléktábla ott van tehát egy kultikus helyszínen. Nyilvánvaló, hogy az arrajáró magyar olvasók remélhetően beazonosítják majd az író, a helyet és az életművet, és számukra ez több, mint kellemes meglepetés lesz. A szlovén helybeliek, vagy turisták pedig egyfelől csodálkoznak e név olvastán, másrészt pedig talán még büszkéek is lesznek kis városuk híres mivoltára.¹

A Mikszáth-emléktábla
Rogaška Slatinán

¹ Felhasznált irodalom: GÁMÁN Béla, *Egy orvos emlékeiből*, Új Idők, 1923, augusztus 19.; KÓSA László, *Fürdőélet a Monarchiában*, Bp., Holnap, 1999; MIKSZÁTH Kálmán *levelezése. 1884-1908*, s. a. r. MÉREINÉ JUHÁSZ Margit, Bp., Akadémiai, 1961, II, (Krk. 25. k.); MIKSZÁTH Kálmán *levelezése. 1909-1910*, i. m., III, (Krk. 26. k.); MIKSZÁTH Kálmán *életrajza és visszaemlékezései*, Bp., Szépirodalmi, 1957; Rogaska Slatina. *Mesto vode stekla in vina*, Rogaska Slatina, 2009; ZÁVORY Sándor, *Emlékeim. Galánta*, h. n., szerzői kiadás, 1914.

A felvételt Praznovszky Dániel készítette.